

Andrej Lutman

Tone Peršak: *Sredobežnost.*

Ljubljana: Društvo 2000, Trzin: Devana, 2008.

Trinajsta leposlovna knjiga pisatelja in pisca strokovnih del, predvsem s področja gledališča in družboznanstva, pa tudi javnega delavca, poslanca in župana, je obsežno pripovedno delo, označeno za roman, katerega osrednje dogajanje se izteče v dobrem tednu. Že sam naslov daje slutiti, da gre za izmikanje, razbežanost. Takšna je tudi naslovnica, delo Jurija Kocbeka, ki kaže črno-belo in v razmazu razgibano množico ljudi z osebo v središču. Prva pomisel ob tej sliki je shod ljudi, zborovanje.

Pisarija je razdeljena na ducat poglavij. Vsako se začne s praviloma enostavnim povzetkom, ki je tudi napovednik, celo kratka obnova ali nastavek. Tako pisatelj bralstvu daje možnost, da se vsaj za začetek seznanijo z vsebino le ob prebiranju teh smernic.

V ponedeljek dobi novinar Stojan Vižintin od urednika enega slovenskih časopisov nalogo raziskovalne narave. Napisal naj bi članek o izginuli osebi, o Vladu Sedlarju, domnevno zapletenem v podkupovanje na državni ravni. S to delovno nalogo se novinarju izpolnita vsaj dve želji: lahko se začne ukvarjati z zadevo, ki ni samo zapisovanje dogodkov; dokaže lahko, da je raziskovalno novinarstvo tisto, zaradi česar časopis ne postane samo zanimiv, ampak tudi razširi obzorje bralcev, ter s tem opravi poslanstvo tega poklica na najboljši možen način. O svoji novi nalogi se pohvali življenjski sopotnici Sandri, tudi novinarki, ko kot po navadi sedita v okrepčevalnici časopisne hiše, v kateri sta zaposlena. V dvogovorih z njo se začne priprava na izpeljavo pravzaprav zahtevne naloge, saj morajo biti vsi podatki dosledno preverjeni, pa še pohiteti mora, da bo članek lahko napisal do dogovorjenega roka; mudi se, saj o izginuli osebi že poročajo v drugih časopisih in javnih glasilih, poleg tega pa bi bilo dobro, da bi s svojimi ugotovitvami prehitel tudi uradne osebe, določene za pregon domnevno spornega početja izginulega. In kdo ter kaj je pravzaprav Vlado Sedlar? Izhodiščne podatke dobi od svojega urednika: iskani je uradnik na kmetijskem ministrstvu; brez razpisa naj bi dodeljeval denarna sredstva;

ima nekdanjo ženo. Poizvedovanje na ministrstvu ni uspešno, a več kot le uporaben je obisk uradnikove nekdanje žene Marte, saj mu poleg obširne izpovedi da tudi sveženj papirjev oziroma tri zvezke, ki jih je pri njej pustil nekdanji mož. In začne se resno novinarsko delo. Delno s Sandro, delno sam poslušča posnetek pogovora z uradnikovo nekdanjo ženo. Za dobro novinarsko zgodbo je treba poznati tudi ozadje in prav to mu je Sedlarjeva nekdanja žena z velikim veseljem priskrbela.

Izkaže se, da je predmet novinarske raziskave del življenja povzpetnika, ki je po redni poti dosegel visoko izobrazbo, odslužil vojsko, zaplodil tri hčere in se precej dobro znašel v službenem okolju, in to v obdobju pred razpadom Socialistične federativne republike Jugoslavije. A vse to mu ni bilo dovolj, saj je tudi na račun družine hotel iz sebe iztisniti še kaj več. Hotel je postati izvoljenec ljudstva, junak, ki bi presegel pričakovanja svojega očeta, svojega okolja in svoje žene, če ne tudi samega sebe. In s Sedlarjevo življenjsko zgodbo se čas *Sredobežnosti* zavrti v čas slovenskega osamosvajanja.

S tem pomikom pride tudi premik v načinu nizanja dejstev, s kakršnim Tone Peršak gradi svojo pripoved. Tekoče branje postane manj tekoče, napetost izgine, začne se besedna nabreklost s kar prenatalnim opisovanjem dogodkov iz bližnje preteklosti. Tu je na mestu pomislek, da bo nadaljevanje branja morda prinašalo vedno hujši dolgčas, a se izkaže, da je pisatelju uspelo pričarati ozračje pred, ob in po slovenski osamosvojitvi na s stališča bralcev še sprejemljiv način. Poleg izmišljenih oseb v svojo pripoved vpleta resnične znane osebe in osebnosti ter osvetljuje že mnogokrat tako ali drugače osvetljene dogodke še s plati poraženstva, saj povzpetniku ne uspe doseči zastavljenega cilja na želeni način – pravzaprav ga sploh ne doseže. Namesto poslanec, se pravi izvoljenec ljudstva, postane samo uradnik, in še družino, ki se ji niti ni preveč posvečal, mora zapustiti, saj si je omislil ljubico. Kakor koli je že bilo, to za raziskovalnega novinarja, za pisatelja in seveda tudi za bralce niti ni pomembno, saj se pisanje ob vračanju v preteklost tako spreminja, da povzroči premik tudi v dojemanju samega novinarskega opravila. Stojan Vižintin se namreč vse pogosteje sprašuje o svojem početju, o svojih odnosih v službi in s sopotnico, pa seveda o svojem stremuštvi. Spodkopava svoje lastne temelje v smislu družbenega položaja. Ob seznanjanju z zgodbo o bolj ali manj uspešnem življenju poročevalec in raziskovalec odkriva zgodbo o svojem lastnem porazu, saj mu počasi postaja jasno, da mu je urednik dal nalogo, ki jo je sam verjetno zavrgel, ne pa jo dal nadobudnemu novinarju kot vzpodbudo za nadaljnje, še boljše delo.

Ob tej vsaj nakazani dvoplastnosti pisanja se pojavlja še plast, ki se ukvarja sama s seboj, plast pisanja. V zvezi s tem je treba vsaj namigniti

na ustaljeno navado ljudi, ki so tako ali drugače upravljali usode soljudi, da napišejo spomine. Eden izmed takšnih likov je v *Sredobežnosti* gospod Hrašovec, upokojeni inženir kemije in prebežnik iz ene nastajajoče stranke v drugo ob demokratičnem vrenju ob razpadu srednjeevropske in balkanske države, ki piše spomine. “Želim, da stvari, ki so se zgodile za mojega življenja, ostanejo zapisane za prihodnje rodove. Hočem reči: hvaležen sem usodi, ker lahko živim v času, ki je resnično pomemben za ves svet in še posebno za naš narod. Tudi sam sem po svojih močeh pripomogel, da so se stvari odvijale, kakor se pač so, in se mi zdi, da je treba poskrbeti, da ne bo vse pozabljeno ali precejeno skozi cedila uradnih zgodovinarjev, ki vedno prikazujejo dogodke tako, kot ustreza trenutni oblasti.” Navedek iz sedmega poglavja odseva prav položaj besedila v času. In ob tem tudi položaj osebe, izpisujoče besedilo, sporočilo, zapis.

Sedlarjevi rokovniki, ki jih je novinarju izročila ločenka Marta, njena posneta izpoved in podatki, ki jih je dala pred snemanjem ali po njem, ter pripovedi in izpovedi ljudi, ki so bili Sedlarju na njegovi poklicni poti bolj ali manj blizu, in seveda Vižintinova dognanja, do katerih se dokoplje predvsem ob kramljanju s Sandro, ustvarjajo lik izginule osebe. Kako torej v članku s pisanjem ustvariti oprijemljivo osebo, ki naj prepriča, da obstaja in da je še toliko zanimiva, da zapis o njej morda v dnevniku izide v več nadaljevanjih? Takšno spraševanje je tudi spraševanje pisatelja, ki naj ustvari v pisanju prepričljive like, presegajoče novinarski članek.

Seveda so ob Peršakovem pisanju zastavljena vprašanja oznake: kateri zvrsti pripovedništva pripada? Toliko bolj se to vprašanje zastavlja tudi glede na to, da je izpovedni poudarek pisatelja na pogovorih, dvogovorih in tudi samogovorih. Mnoge osebe v tem pisanju so iz obdobja, ko je bila politična angažiranost, pa samoupravljalna naravnost, pa permanentna revolucija, pa še kaj takšnega tisto, kar je delalo iz človeka nekaj, kar imenujemo tudi *homo politicus*. In s tega vidika je Peršakov junak tisti nosilec, s katerim se obračunava oziroma terja račun od teh predstav o človeku v družbi in tudi družabnosti. Označevanje tega pisanja je obarvano s sredobeženjem, z razsrediščenjem, to pa pomeni, da postane uporabnost označevanja zelo vprašljiva. Sporočilo, ki ga tudi dobimo ob prebiranju, je precej uspešno, skoraj mojstrsko oblikovanje stališča, da umetnost, ki je pisateljstvo in ne samo pisanje, ni porojena iz ostankov, iz presežnih vrednosti, iz nuje. Ne. Pisateljstvo določa odločitev, da članek, ki je plačljiv in tudi vrednoten s stališča učinkovitosti, na katero vplivajo takšne in drugačne tržne razmere, ni isto kot umetniška stvaritev. Članek je izdelek, pripoved pač ne, čeprav se z novinarskim delom precej pogosto razume to, da se dela zgodba, dogodek.

Besedišče sledi razslojevanju novinarjeve sposobnosti, da napiše nekaj, kar ga bo dvignilo nad povprečje. Ob tem dogajanju prevrednotenja seveda pride tudi izguba izginulega, odsotna oseba postane še bolj odsotna, predmet raziskave izgine točno tedaj, ko ni več potreben. Pisateljeva poznavalska doslednost je dopolnjena. Morda še zanimivost: novinarjeva sopotnica Sandra na koncu odhaja na filmsko predstavo. Je to nakazilo za *Sredobežnost*?